

بررسی وضعیت گرایش‌های رشته زبان و ادبیات فارسی

دکتر جهانگیر صفری^۱

کارمین صراف^۲

چکیده

رشته زبان و ادبیات فارسی از اولین رشته‌هایی است که از آغاز تأسیس دانشگاه در ایران به طور رسمی ایجاد گردید و تدریس آن در دانشگاه‌ها همچنان ادامه دارد. اکنون این رشته در اکثر دانشگاه‌های کشور تدریس می‌گردد ولی تغییرات چندانی در سرفصل‌های آن ایجاد نشده است. در سالهای اخیر وزارت علوم، تحقیقات و فناوری با ایجاد برخی گرایش‌های در این رشته موافقت نمود و برخی دانشگاه‌ها اقدام به پذیرش دانشجویان در این گرایش‌ها نمودند. در این مقاله وضعیت گرایش‌های ایجاد شده در دوره‌های کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری دانشگاه‌ها از لحاظ کمی و همچنین هماهنگی با سرفصل دروس گرایش‌هایی که دانشجویان در مقاطع قبلی و بعدی به تحصیل در آنها می‌پردازند مورد بررسی قرار گرفته است تا علاوه بر مشخص شدن وضعیت کنونی زمینه ساز ایجاد گرایش‌های جدید در رشته زبان و ادبیات فارسی گردد.

کلید واژه‌ها: زبان و ادبیات فارسی، سیستم آموزشی، رشته، گرایش‌ها،

مقدمه

زبان فارسی در طول قرن‌ها زبان رسمی کشور ایران و عرصه طبع آزمایی بزرگانی چون فردوسی، سعدی، حافظ و مولانا بوده است. متون ارزشمندی که توسط بزرگان ادب پارسی به رشته تحریر در آمده باعث غنای این زبان در طول تاریخ شده است. در حال حاضر مطالعه و تحقیق درباره این متون به صورت علمی و در محیط دانشگاهی در رشته زبان و ادبیات فارسی انجام می‌گیرد. در بخش گروه زبان و ادبیات فارسی در تارنمای دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران درباره تدریس ادبیات فارسی به شیوه نوین چنین آمده است: «آموزش زبان و ادبیات فارسی به شکل نوین قدمتی یکصد و پنجاه ساله دارد. هدف از تدریس زبان و ادبیات فارسی از دارالفنون (تأسیس ۱۲۲۴ق.) تا دانشسرای عالی و نهایتاً دانشکده ادبیات، آشنا ساختن دانشجویان با جنبه‌های مختلف آثار نظم و

نثر زبان فارسی بوده است.» (Literature.ut.ac.ir)

درباره تاریخچه تأسیس دانشکده ادبیات دانشگاه تهران هم چنین آمده است: «در هشتم خردادماه سال ۱۳۱۳ که قانون تأسیس دانشگاه به تصویب مجلس شورای ملی رسید، ۶ دانشکده برای تشکیل دانشگاه پیش بینی و در قانون تصریح شد که یکی از آنها دانشکده ادبیات بود. زمانی که دارالمعلمین مرکزی و دارالمعلمین عالی هم دایر بود، قسمت ادبی آن مشتمل بر دو رشته «فلسفه و ادبیات» و «تاریخ و جغرافیا» بود. بنابراین سابقه تدریس برنامه

^۱ دانشیار گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه شهرکرد Safari_706@Yahoo.com

^۲ دانشجوی دکتری ادبیات معاصر دانشگاه شهرکرد K.Sarraf@Ymail.com

عالی ادبیات فارسی بطور رسمی و کلاسی به سال ۱۳۰۷ یعنی هشتاد و دو سال پیش باز می‌گردد. از سال تحصیلی ۱۲-۱۳۱۱ رشته های تحصیلی فلسفه و ادبیات به دو رشته « ادبیات فارسی » و « فلسفه و علوم تربیتی » تجزیه شد.» (همان)

با توجه به زمان زیادی که از تأسیس رشته زبان و ادبیات فارسی در دانشگاه‌ها می‌گذرد و این رشته در اکثر دانشگاه‌ها دایر شده است، تغییرات اساسی و قابل توجهی در سرفصل دروس آن اتفاق نیفتاده است. گسترش علم در سال‌های اخیر که موجب تخصصی‌تر شدن آن شده است در مورد علوم مرتبط با زبان و ادبیات همچون زبان شناسی و نقد ادبی هم اتفاق افتاده است. از طرفی گستردگی و غنای متون ادبی فارسی باعث شده است که تخصص همزمان در همه آن علوم دشوار گردد و نیاز به ایجاد گرایش‌های مختلف در این رشته احساس شود.

سؤالهای تحقیق

۱. آیا گرایش‌های ایجاد شده در دوره‌های کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری رشته زبان و ادبیات فارسی از لحاظ کمی در جایگاه مناسبی قرار دارند؟
۲. آیا گرایش‌های ایجاد شده در دوره‌های کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری رشته زبان و ادبیات فارسی از نظر سرفصل دروس با دوره‌های قبلی و بعدی خود هماهنگی مناسبی دارند؟

ضرورت تأسیس گرایش‌های جدید

در این بخش به نظر برخی از اساتید رشته زبان و ادبیات فارسی در مورد ایجاد گرایش‌های جدید در این رشته اشاره می‌شود. کاووس حسن‌لی استاد دانشگاه شیراز در این باره گفته است: « در کشور ما امروزه در دانش‌هایی چون اصول فرهنگ نویسی و تدوین دانشنامه و دایره المعارف، مراحل چاپ و نشر کتاب، روزنامه و روزنامه نگاری، گویندگی و سخنوری و بسیاری دیگر مانند آن‌ها، دانش آموخته‌ی متخصص و حرفه‌ای یا وجود ندارد یا بسیار کم است. به گمان این نگارنده هر کدام از دانش‌ها و حرفه‌های پیش گفته قابلیت آن را دارد که در دانشگاه‌های ما رشته یا گرایشی مستقل به شمار آید و تأسیس گردد. اما تا رسیدن به وضعیتی که این رشته/گرایش‌ها پذیرش عمومی یابد، می‌توان در قالب رشته‌ی زبان و ادبیات کاربردی، این دانش‌ها و مهارت‌ها را آموزش داد.» (hasanli.ir)

نظر دکتر غلامحسین زاده، استاد دانشگاه تربیت مدرس در این مورد چنین است: «اصلاح و بازنگری رشته‌های موجود بین رشته‌ای مانند ادبیات تطبیقی، ادبیات مقاومت و ادبیات کودک در صدر این اولویتهای قرار دارد، و تأسیس گرایشهای نقد ادبی، ادب عامه، ویراستاری، آموزش زبان فارسی، ادبیات معاصر و ادبیات روایی، نیز باید به طور هم‌زمان در برنامه اقدام قرار گیرند.» (غلامحسین زاده، ۱۳۹۱: ۹۷) همچنین نظر دکتر آزادیان عضو هیأت علمی دانشگاه تهران چنین است: «تدوین گرایش برای رشته زبان و ادبیات فارسی کاری لازم و واجب و نبود گرایش یکی از بزرگترین علل ضعف این رشته است [...] در عین حال باید به نکاتی مانند ارتباط گرایش‌ها با وضع موجود، تعادل بین سنت و نوآوری و مرتبط بودن دروس گرایش‌ها نیز توجه فراوانی داشت.» (آزادیان، ۱۳۹۰: ۳۱۷)

خبرنگار ادبی فارس مصاحبه‌هایی را با برخی اساتید در مورد «وضعیت آموزش زبان و ادبیات فارسی در دانشگاه‌های ایران» انجام داده است که به بخش‌هایی از آن اشاره می‌شود. دکتر حسن ذوالفقاری استاد دانشگاه تربیت مدرس: «ذوالفقاری بی‌توجهی به رشته‌های جدید و عدم تأسیس میان-رشته‌ها را از دیگر عوامل رکود در دانشگاه‌ها برشمرد و اضافه کرد: رشته‌ها و گرایش‌های جدید هنوز با توجه به گستره‌ی ادبیات به وجود نیامده‌اند. الآن ما فقط

رشته‌ی ادبیات داریم و رشته‌هایی مانند ادبیات داستانی، ادبیات عامه، نسخه پژوهی، ویراستاری، ادبیات کودک و ادبیات کاربردی هنوز تاسیس نشده‌اند.» (aryaadib.blogfa.com) دکتر عباسعلی وفائی استاد دانشگاه علامه طباطبائی: «به رشته زبان و ادب فارسی در دانشگاه‌ها پس از انقلاب و پس از تغییر و تحولات، به صورت جدی پرداخته نشده و واحدهای درسی این رشته حدود ۳۰ سال است که تغییرات محسوسی بر حسب شرایط و ضرورت‌ها نداشته است.» (همان)

خبرگزاری ایسنا در خبری با عنوان «سند راهبردی رشته زبان و ادبیات فارسی دانشگاه‌ها تدوین شد» سخنان دکتر سید علی اصغر میرباقری فرد، سرپرست کمیته برنامه ریزی درسی رشته زبان و ادبیات فارسی، را ذکر کرده است: «وی به تدوین ۱۳ برنامه درسی جدید زبان و ادبیات فارسی در مقطع کارشناسی ارشد اشاره کرد و گفت: بر این اساس گرایش‌های ادبیات عامه، ادبیات پایداری، ادبیات کودک و نوجوان و ادبیات تطبیقی به تصویب کمیته برنامه‌ریزی زبان و ادبیات فارسی رسیده است. میرباقری فرد ادامه داد: همچنین گرایش‌های ادبیات معاصر، ادبیات عرفانی، ادبیات روایی، ادبیات نقد و نظریه‌های ادبی، ادبیات نسخه پژوهی و تصحیح متن، ادبیات ویراستاری، ادبیات آموزش زبان فارسی نیز در مقطع کارشناسی ارشد کمیته برنامه‌ریزی زبان و ادبیات فارسی در دست بررسی است. وی اظهار داشت: رشته‌های زبان و ادبیات فارسی در گرایش‌های ادبیات فارسی ویژه غیرفارسی‌زبانان و ادبیات ویژه دانشگاه رضوی در مقطع کارشناسی ارشد به تصویب شورای برنامه‌ریزی آموزش عالی رسیده است. سرپرست کمیته برنامه‌ریزی درسی رشته زبان و ادبیات فارسی از تدوین ۶ برنامه جدید درسی در دوره دکتری خبر داد و خاطر نشان کرد: برنامه‌های درسی جدید گرایش‌های ادبیات غنایی، ادبیات عرفانی، ادبیات حماسی، زبان و ادبیات فارسی ویژه غیرفارسی‌زبان در مقطع دکتری نیز به تصویب شورای برنامه‌ریزی آموزش عالی رسیده است. میرباقری فرد اضافه کرد: همچنین رشته‌های زبان و ادبیات فارسی گرایش فرهنگ و زبان‌های باستانی و زبان و ادبیات فارسی گرایش آموزش زبان فارسی نیز در کمیته زبان و ادبیات فارسی در حال بررسی است.» (Isna.ir)

دکتر حسن ذوالفقاری، مدیر گروه آموزش زبان و ادبیات فارسی فرهنگستان زبان ادب فارسی، در سخنرانی خود در همایش جایگاه زبان و ادبیات فارسی در سند تحول آموزش و پرورش در دانشگاه فرهنگیان اراک به نقاط ضعف آموزش رشته زبان و ادبیات فارسی در آموزش عالی اشاره کرد که در اینجا برخی از موارد که با بحث ما مرتبط است نقل می‌گردد: «تکراری بودن مباحث و واحدهای درسی تا مقطع دکتری، کهنه بودن سرفصل‌ها و سیطره طیف سنتی بر برنامه‌های این رشته، انعکاس نیافتن تحولات کیفی ادبیات در دوران جدید در برنامه‌های درسی، نبود رشته یا درس‌هایی چون ادبیات معاصر، ادبیات عامه، کودک، ایران باستان و داستانی و موضوعات جدید؛ چون رمان، داستان کوتاه، نمایشنامه، فیلم‌نامه، بی‌توجهی به زبان فارسی (تنها ۱۵٪ واحدهای درسی رشته ادبیات فارسی به حوزه زبان باز می‌گردد، ناکارآمدی دانشجویان به دلیل عدم توجه به مقوله‌هایی چون ادبیات معاصر، ادبیات جهان، نقد ادبی و مباحث نو در آموزش زبان و ادبیات فارسی.» (persianacademy.ir)

دکتر منوچهر اکبری، رئیس دانشکده ادبیات دانشگاه تهران در مصاحبه با خبرگزاری فارس گفته است: «پس از تأیید این طرح توسط وزارت علوم و تحقیقات و فناوری، دانشکده ادبیات دانشگاه تهران، از سال آینده در دو مقطع کارشناسی ارشد و دکتری در ۱۰ گرایش دانشجویی می‌پذیرد و رئیس دانشکده ادبیات دانشگاه تهران، ادبیات معاصر، ادبیات انقلاب اسلامی، ادبیات غنایی، ادبیات تطبیقی، ادبیات داستانی، ادبیات کلاسیک و ادبیات کودک و نوجوان را از جمله گرایش‌های موجود در طرح مزبور برشمرد. [...] اکبری، سپس با تأکید بر لزوم گرایشی شدن رشته زبان و ادبیات فارسی گفت: رشته زبان و ادبیات فارسی برای شناخت سنت‌های ادبی و ایجاد ارتباط با نیازهای ادبی نسل جدید باید به صورت تخصصی به موضوعات پردازد و برای رسیدن به این چشم‌انداز باید گرایش‌های مختلفی

چون ادبیات کودک و نوجوان، ادبیات داستان، ادبیات حماسی و ادبیات غنایی در دانشکده‌های ادبیات کشور ایجاد شود.» (Farsnews.com)

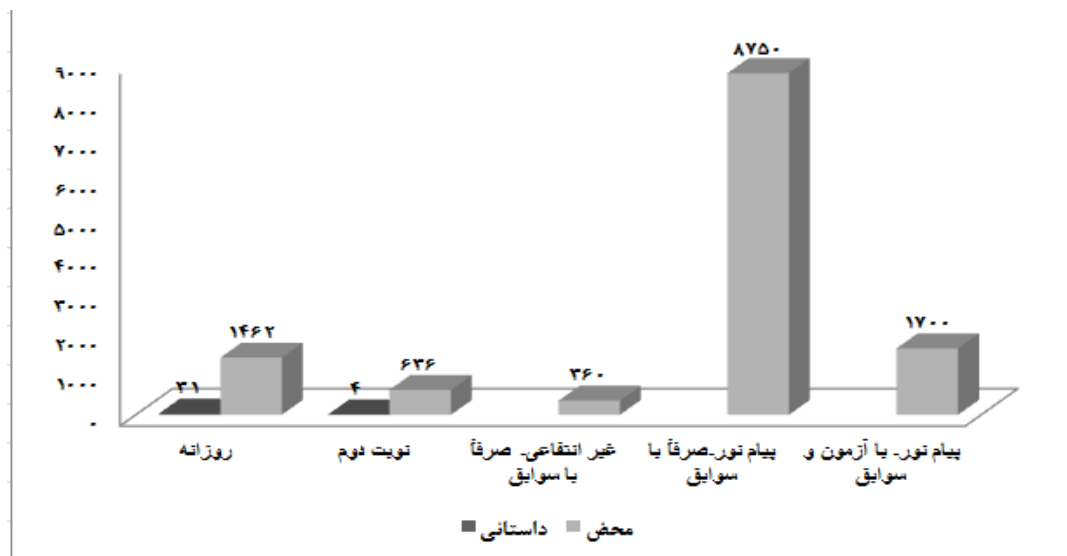
در تارنمای همشهری آمده است: «به گزارش خبرگزاری مهر، پیشنهاد تأسیس گرایش‌های تحصیلی «ادبیات معاصر» و «ادبیات داستانی» در مقطع کارشناسی ارشد حدود سه سال پیش در قالب دو طرح جداگانه از سوی گروه زبان و ادبیات فارسی دانشکده ادبیات و زبان‌های خارجی دانشگاه علامه طباطبایی به وزارت علوم پیشنهاد شد. دو طرح اخیر پس از تصویب در معاونت آموزشی این دانشگاه به وزارت علوم رفت و قرار بود سال ۸۸ وارد دفترچه راهنمای انتخاب رشته دانشجویان تحصیلات تکمیلی شود، اما همچنان در دست بررسی است. غلامرضا مستعلی پارسا در گفتگو با خبرنگار مهر، درباره سرنوشت این دو پیشنهاد گفت: با توجه به اینکه گرایش‌های «ادبیات داستانی» و «ادبیات معاصر» جدید و در واقع تأسیسی‌اند، ابتدا باید سرفصل‌هایشان به تصویب وزارت علوم برسد که این سرفصل‌ها اصلاحیه خورده و پس از بررسی مجدد دوباره به وزارت علوم رفته است. وی مشکلات اداری را دلیل تأخیر در صدور مجوز تأسیس این دو گرایش تحصیلی عنوان کرد و با این حال افزود: دانشجویان مقطع کارشناسی ارشد در حال حاضر مشغول انتخاب رشته هستند و متأسفانه گرایش‌های مذکور به دفترچه راهنمای انتخاب رشته سال تحصیلی ۹۰-۹۱ نرسید. مدیر گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه علامه طباطبایی در عین حال ابراز امیدواری کرد، گرایش‌های «ادبیات داستانی» و «ادبیات معاصر» در سال تحصیلی ۹۱-۹۲ تأسیس شوند.» (hamshahrionline.ir)

در مورد سابقه شروع این مبحث هم می‌توان به همایش‌هایی که در این مورد برگزار شده است اشاره نمود: «اولین تلاش برگزاری همایش بازننگری رشته زبان و ادبیات فارسی در سال ۱۳۷۸ در دانشگاه شیراز بود. متعاقباً این دانشگاه با دو سال کار کارشناسی و با همکاری اساتیدی چون دکتر منصور رستگار فسایی و دکتر محمدرضا امینی طرحی را در این زمینه به عنوان پیشنهاد برای دانشگاه‌های کل کشور ارسال کرد. این طرح توسط دانشگاه‌ها مورد بررسی قرار گرفت و نتایج این بررسی‌ها در همایش ملی که در خرداد ۸۲ در شیراز تشکیل شد به شور گذاشته شد. در این همایش همه استادان موافقت خود را برای بازننگری و گرایشی شدن رشته زبان و ادبیات فارسی اعلام کردند.» (زمانیان، ۱۳۸۳)

بررسی وضعیت گرایش‌ها در دوره کارشناسی نخستین همایش آموزش زبان فارسی

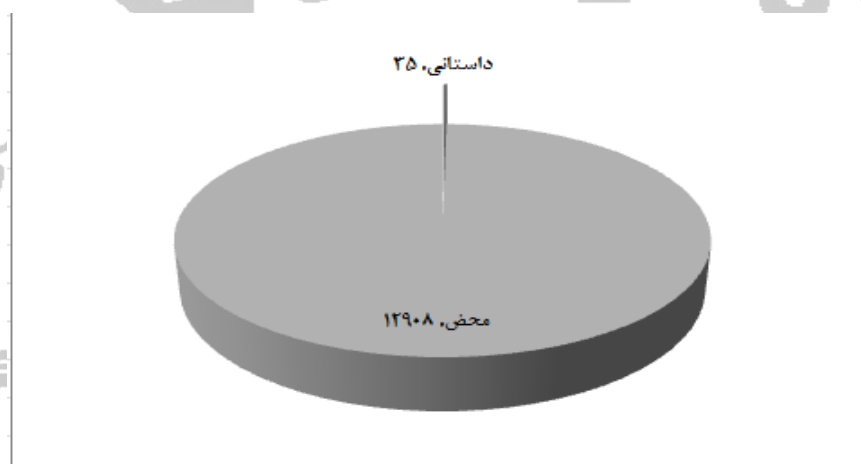
در این بخش برای اینکه به آخرین اطلاعات مربوط به گرایش‌های دوره کارشناسی رشته زبان و ادبیات فارسی دست یابیم، از دفترچه انتخاب رشته آزمون سراسری سال ۱۳۹۳ - موجود در تارنمای سازمان سنجش آموزش کشور - استفاده نمودیم. با توجه به اطلاعاتی که از این دفترچه استخراج نمودیم نمودارهای زیر را ترسیم نمودیم تا وضعیت گرایش‌های رشته زبان و ادبیات فارسی در دوره کارشناسی مشخص گردد.

توضیح: رشته «آموزش زبان و ادبیات فارسی» در دانشگاه فرهنگیان (مراکز تربیت معلم سابق) تدریس می‌شود ولی از آنجاییکه گزینش دانشجو در این رشته از میان داوطلبان بومی مناطق مختلف صورت می‌گیرد و فارغ التحصیلان این دانشگاه در محل مشخص شده‌ای خدمت خواهند کرد از ذکر آمار مربوط به این دانشگاه صرف نظر نموده‌ایم. همچنین آمار مربوط به دانشگاه آزاد اسلامی نیز در این مقاله بررسی نشده است.

نمودار شماره ۱

در نمودار شماره ۱ ظرفیت دانشگاه‌ها در دوره‌های روزانه، نوبت دوم (شبانه)، دانشگاه‌های غیر انتفاعی صرفاً با سوابق تحصیلی (بدون آزمون)، و همچنین دانشگاه پیام‌نور در دوره همراه با آزمون و سوابق تحصیلی و دوره صرفاً با سوابق تحصیلی مشخص شده است. نکته قابل ذکر در این بخش این است که تنها دانشگاهی که در سال ۱۳۹۳ در رشته ادبیات داستانی دانشجو پذیرفته است دانشگاه شهرکرد است که ۳۱ نفر را در دوره روزانه و ۴ نفر را در دوره نوبت دوم (شبانه) پذیرفته است.

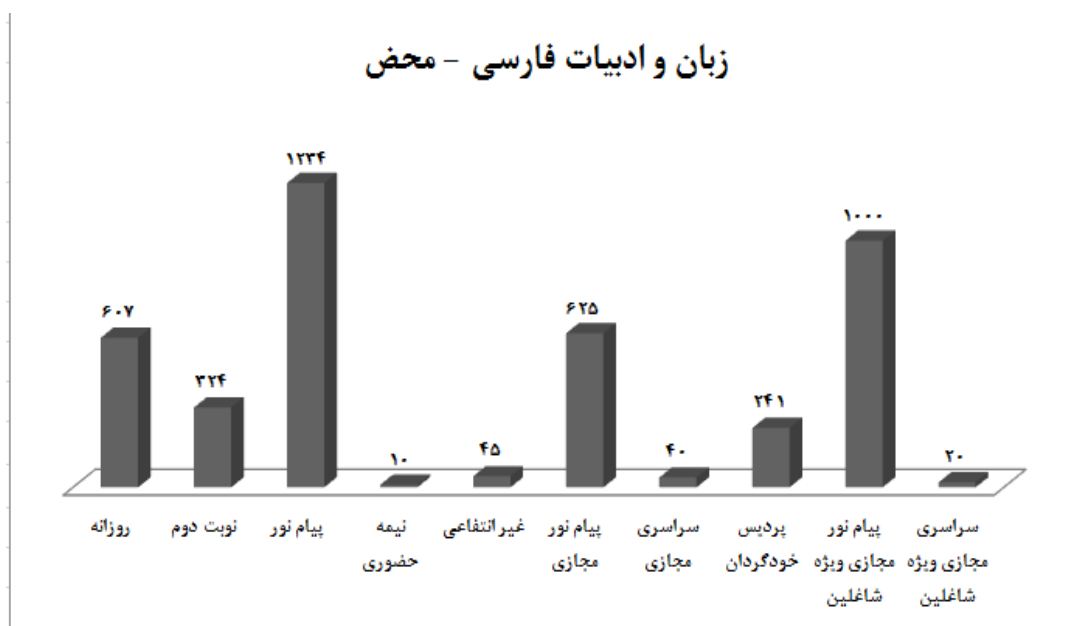

نمودار شماره ۲

در نمودار شماره ۲ ظرفیت کل رشته ادبیات داستانی در مقایسه با ظرفیت کل ادبیات محض مشخص شده است که همانطور که ملاحظه می‌شود زیر یک درصد و نزدیک به صفر است.

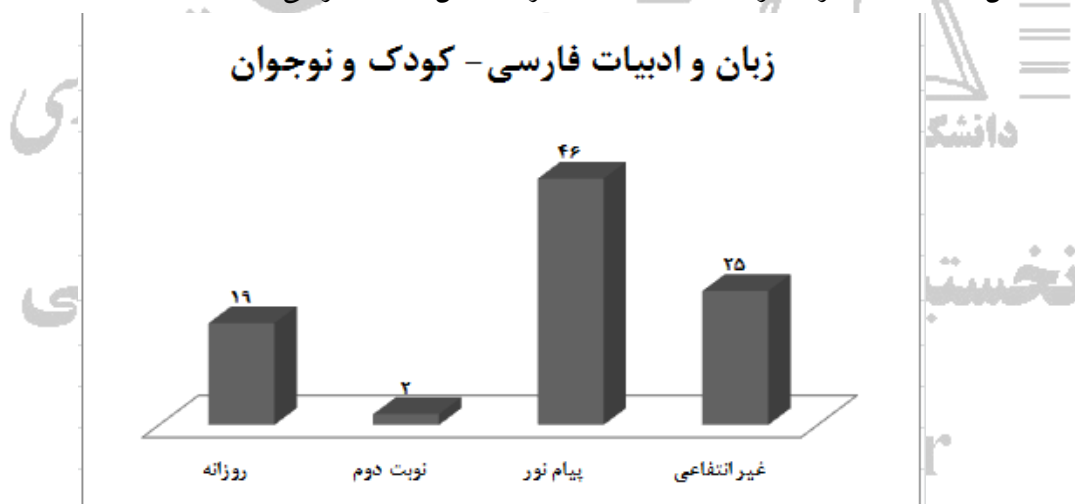
بررسی وضعیت گرایش‌ها در دوره کارشناسی ارشد

در این بخش با استفاده از «دفترچه راهنمای انتخاب رشته آزمون ورودی تحصیلات تکمیلی (کارشناسی ارشد) سال ۱۳۹۳» که در تارنمای سازمان سنجش آموزش کشور موجود است ظرفیت پذیرش دانشگاه‌ها بر اساس گرایش‌های مختلف مشخص شده است که در نمودارهای زیر قابل ملاحظه است. لازم به توضیح است اصلاحات اعلام شده در تارنمای سازمان سنجش در این نمودارها اعمال شده است.

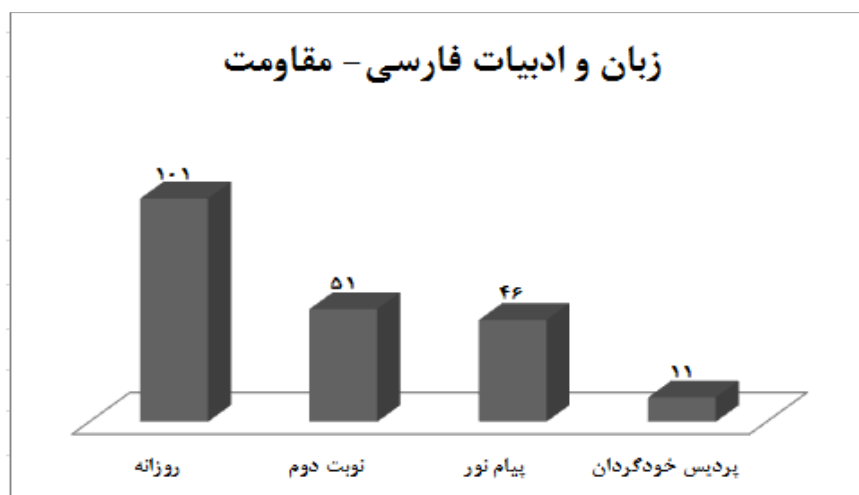
نمودار شماره ۳

در نمودار شماره ۳ ظرفیت رشته زبان و ادبیات فارسی در گرایش محض در دوره‌های مختلف مشخص شده است. لازم به ذکر است دوره نیمه حضوری تنها در دانشگاه ارومیه با ظرفیت ۱۰ نفر برگزار می‌گردد. همچنین دوره‌های مجازی و ویژه شاغلین به غیر از دانشگاه پیام‌نور تنها در دانشگاه گیلان برگزار می‌گردد که ظرفیت دوره مجازی این دانشگاه ۴۰ نفر و ظرفیت دوره مجازی ویژه شاغلین آن ۲۰ نفر می‌باشد.

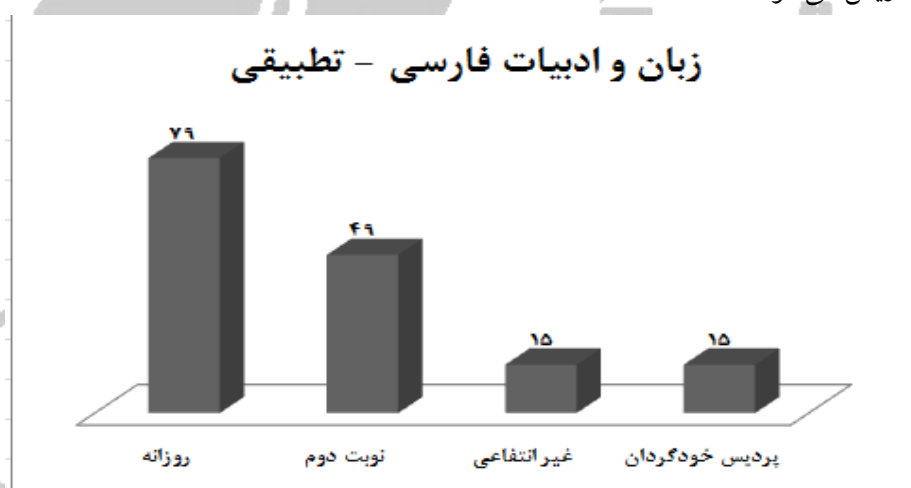
نمودار شماره ۴

نمودار شماره ۴ وضعیت گرایش کودک و نوجوان را در دانشگاه‌های مختلف نشان می‌دهد. لازم به توضیح است گرایش کودک و نوجوان در دوره روزانه تنها در سه دانشگاه شهید بهشتی، شیراز، هرمزگان و دوره نوبت دوم (شبانه) آن تنها در دانشگاه هرمزگان برگزار می‌گردد. همچنین این گرایش در دانشگاه پیام نور تنها در دو مرکز شهرکرد در استان چهارمحال بختیاری و تفت در استان یزد برگزار می‌گردد. همچنین در بین دانشگاه‌های غیرانتفاعی این گرایش تنها در دانشگاه امام رضا(ع) در مشهد و برای بانوان قابل انتخاب بوده است.

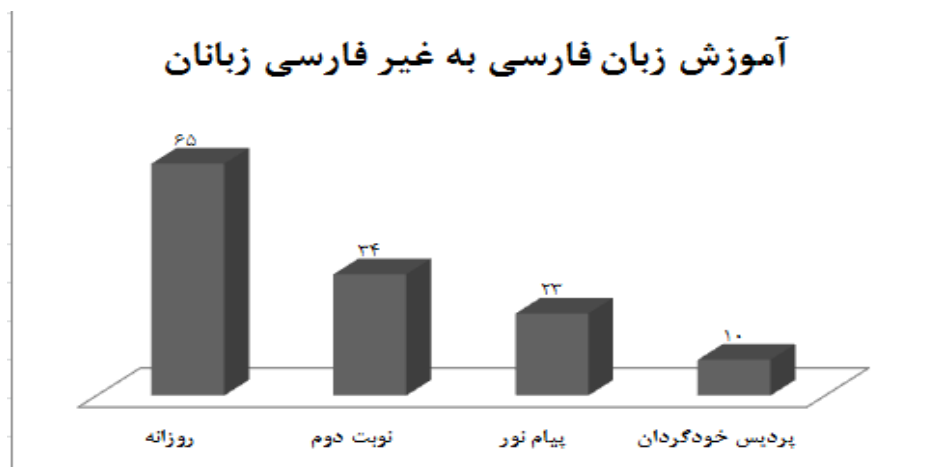
نمودار شماره ۵

نمودار شماره ۵ مربوط به ظرفیت دانشگاه‌ها در گرایش ادبیات مقاومت است. این گرایش در دوره روزانه در ۱۲ دانشگاه و در نوبت دوم (شبانه) در ۹ دانشگاه تدریس می‌شود. همچنین در دانشگاه پیام‌نور در واحد شهر جدید پردیس در استان تهران و مرکز اردکان در استان یزد ارائه شده است. در پردیس خودگردان هم تنها در دانشگاه لرستان در خرم‌آباد تدریس می‌شود.

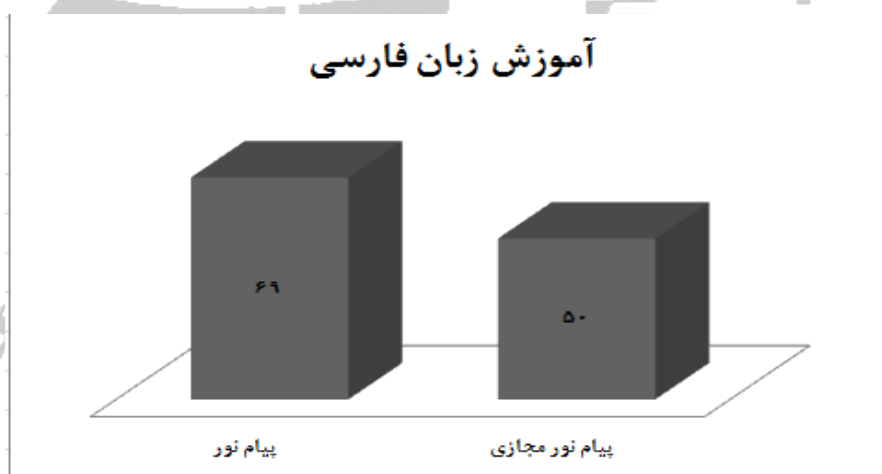
نمودار شماره ۶

نمودار شماره ۶ وضعیت گرایش ادبیات تطبیقی را در دانشگاه‌های کشور نشان می‌دهد. این گرایش در ۹ دانشگاه دوره‌های روزانه در نوبت دوم (شبانه) ارائه شده است. همچنین در بین دانشگاه‌های غیرانتفاعی تنها در مؤسسه غیرانتفاعی گلستان در گرگان و در بین پردیس‌های خودگردان تنها در پردیس خودگردان دانشگاه خوارزمی در تهران تدریس می‌شود.

نمودار شماره ۷

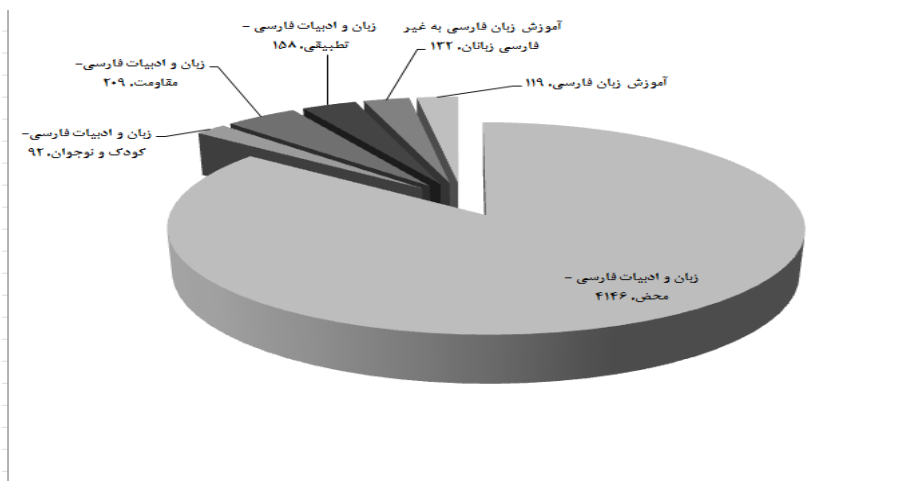
نمودار شماره ۷ مربوط به رشته آموزش زبان فارسی به غیر فارسی زبانان می باشد. لازم به توضیح است که این رشته در دفترچه انتخاب رشته در بخش زبان شناسی آورده شده است. این گرایش در دوره روزانه در ۸ دانشگاه و در نوبت دوم (شبانه) در ۶ دانشگاه ارائه شده است. این رشته در دانشگاه پیام نور تنها در مرکز قم و در پردیس های خودگردان تنها در دانشگاه سمنان ارائه شده است.

نمودار شماره ۸

نمودار شماره ۸ مربوط به رشته آموزش زبان فارسی است. این رشته هم در دفترچه انتخاب رشته در بخش زبان شناسی آورده شده است و تنها در دانشگاه پیام نور ارائه می شود. این رشته در دانشگاه پیام نور در مرکز اصفهان، تهران جنوب و مرکز مهریز در استان یزد ارائه شده و به صورت مجازی نیز تنها در دو واحد مرکز اصفهان و تهران جنوب ارائه شده است.

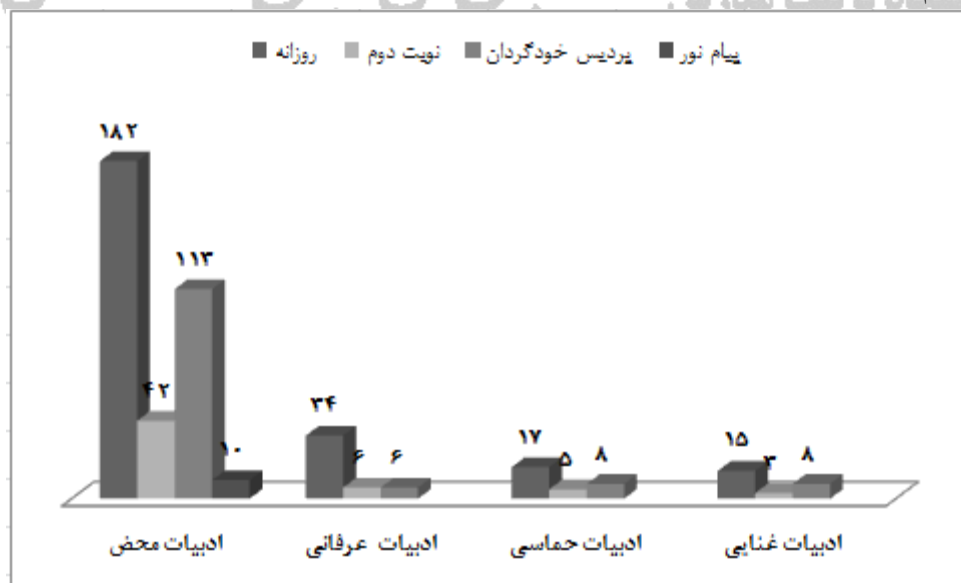

نمودار شماره ۹

در نمودار شماره ۹ ظرفیت گرایش‌های مختلف به صورت کلی به نمایش درآمده است. بر اساس این نمودار گرایش ادبیات محض با ۸۵/۳۸٪ بیشترین تعداد دانشجویان را به خود اختصاص داده است. پس از آن گرایش مقاومت با ۴/۳۰٪ در جایگاه دوم قرار گرفته است. پس از گرایش مقاومت، گرایش تطبیقی با ۳/۲۵٪ جایگاه سوم را به خود اختصاص داده است. سپس آموزش زبان فارسی به غیر فارسی‌زبانان و آموزش زبان فارسی با ۲/۷۲٪ و ۲/۴۵٪ در جایگاه‌های بعدی قرار گرفته‌اند و در انتها گرایش کودک و نوجوان با تنها ۱/۸۹٪ در جایگاه آخر قرار گرفته است.

بررسی وضعیت گرایش‌ها در دوره دکتری:

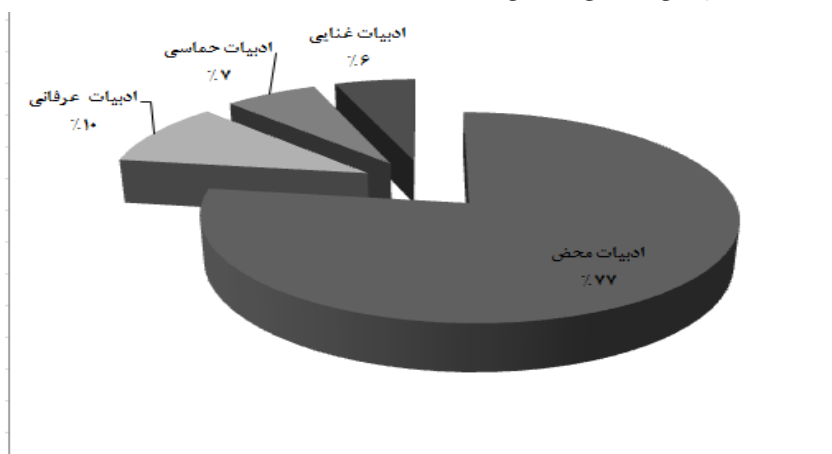
در این بخش با توجه به اطلاعات مربوط به پذیرش در رشته زبان و ادبیات فارسی در دوره دکتری که در «دفترچه راهنمای انتخاب رشته‌های تحصیلی آزمون ورودی دکتری Ph.D (نیمه متمرکز) سال ۱۳۹۳» آورده شده است نمودارهای زیر ترسیم شده است.

نمودار شماره ۱۰

در نمودار شماره ۱۰ ظرفیت گرایش‌های محض، عرفانی، حماسی و غنایی در دوره‌های روزانه، نوبت دوم، پردیس‌های خودگردان و پیام‌نور مشخص شده است. گرایش‌های عرفانی، حماسی و غنایی در دوره روزانه به ترتیب

در ۹، ۴ و ۴ دانشگاه ارائه شده‌اند. در دوره نوبت دوم هم به همان ترتیب در ۴، ۳ و ۲ دانشگاه ارائه شده‌اند. در بین پردیس‌های خودگردان تنها پردیس خودگردان دانشگاه اصفهان است که گرایش‌های حماسی و غنایی را ارائه کرده است. در بین واحدهای دانشگاه پیام‌نور هم تنها دو واحد تهران جنوب و مرکز تحصیلات تکمیلی تهران برای دوره دکتری دانشجویی پذیرند که تنها گرایش محض در این واحدها ارائه شده است.

نمودار شماره ۱۱

در نمودار شماره ۱۱ ظرفیت کلی گرایش‌های موجود در دوره دکتری زبان و ادبیات فارسی به صورت درصد نشان داده شده است. ظرفیت گرایش محض ۳۴۷ نفر، ظرفیت گرایش عرفانی ۴۶ نفر، ظرفیت گرایش حماسی ۳۰ نفر و ظرفیت گرایش غنایی ۲۶ نفر می‌باشد.

نتیجه گیری

بر اساس اطلاعات به دست آمده ظرفیت کل دانشگاه‌های ایران در رشته زبان و ادبیات فارسی در دوره کارشناسی ۱۲۹۴۳ نفر می‌باشد. در دوره کارشناسی تنها دو گرایش محض و ادبیات داستانی تدریس می‌شود که ظرفیت گرایش ادبیات داستانی زیر ۱٪ است و نزدیک به ۱۰۰٪ دانشجویان کارشناسی در گرایش محض تحصیل می‌نمایند.

ظرفیت کل دانشگاه‌های ایران در رشته زبان و ادبیات فارسی در دوره کارشناسی ارشد ۴۸۵۴ نفر می‌باشد. در دوره کارشناسی ارشد شش گرایش برای رشته زبان و ادبیات فارسی تعریف شده است که البته دو گرایش آن یعنی آموزش زبان فارسی به غیر فارسی زبانان و آموزش زبان فارسی در بخش زبان‌شناسی آورده شده‌اند. در دوره کارشناسی ارشد گرایش محض با ۸۵/۳۸٪ بالاترین آمار را در اختیار دارد و پس از آن به ترتیب گرایش‌های مقاومت، تطبیقی، آموزش زبان فارسی به غیر فارسی زبانان، آموزش زبان فارسی و کودک و نوجوان قرار گرفته‌اند.

در دوره دکتری رشته زبان و ادبیات فارسی مجموع ظرفیت دانشگاه‌ها ۴۴۹ نفر می‌باشد که در ۴ گرایش اقدام به پذیرش دانشجویی می‌نمایند. در بین گرایش‌های موجود در دوره دکتری گرایش محض با ۷۷٪ همچون دوره‌های کارشناسی و کارشناسی ارشد بالاترین آمار را به خود اختصاص داده است و پس از آن به ترتیب گرایش‌های عرفانی، حماسی و غنایی قرار گرفته‌اند.

با توجه به مطالب بالا گرایش محض با نزدیک به ۱۰۰٪ در دوره کارشناسی، ۸۵/۳۸٪ در دوره کارشناسی ارشد و ۷۷٪ در دوره دکتری بالاترین ظرفیت دانشگاه‌ها را به خود اختصاص داده است. از این آمار اینگونه می‌توان نتیجه گرفت که هنوز گرایش‌های مختلف جایگاه مناسب خود را پیدا نکرده‌اند و شاید در مرحله بررسی قرار دارند و یا اینکه دانشگاه‌های مختلف هنوز از لحاظ در اختیار داشتن هیأت علمی متخصص که توانایی تدریس در گرایش‌های

مختلف را داشته باشند در مضیقه قرار دارند. به هر حال نکته مثبتی که از آمار به دست آمده می‌توان استنباط نمود این است که در دوره‌های تحصیلات تکمیلی به تدریج از ظرفیت گرایش محض کم شده است و به ظرفیت گرایش‌های دیگر اضافه شده است.

در مورد تطابق گرایش‌ها با دوره‌های قبل و بعد از خود می‌توان بیان نمود که دانشجویان دوره کارشناسی که در گرایش محض تحصیل می‌نمایند و می‌توانند در تمامی گرایش‌های موجود در دوره کارشناسی ارشد را انتخاب نمایند و از لحاظ تطابق مشکلی ندارد. اما گرایش‌های مناسب در دوره کارشناسی ارشد برای دانشجویانی که رشته ادبیات داستانی را در دوره کارشناسی انتخاب می‌نمایند گرایش‌های ادبیات مقاومت و ادبیات کودک و نوجوان می‌باشند.

متأسفانه وضعیت انتخاب رشته برای دانشجویان دوره کارشناسی ارشد که قصد ادامه تحصیل در دوره دکتری را دارند کمی سخت می‌شود. به غیر از دانشجویانی که در گرایش محض تحصیل می‌نمایند و می‌توانند در تمامی گرایش‌های دوره دکتری تحصیل نمایند گرایش مناسبی برای دانشجویانی که در گرایش‌های مقاومت، تطبیقی، آموزش زبان فارسی به غیر فارسی‌زبانان، آموزش زبان فارسی و کودک و نوجوان تحصیل می‌نمایند ایجاد نگردیده است.

به غیر از دانشجویانی که در دوره دکتری در گرایش محض ادامه تحصیل می‌دهند برای دانشجویانی که قصد تحصیل در گرایش‌های عرفانی، حماسی و غنایی را دارند، گرایش مناسبی در دوره کارشناسی ارشد طراحی نشده است که این نیز از موارد عدم تطابق بین گرایش‌های موجود در دوره‌های کارشناسی ارشد و دکتری می‌باشد. در پایان لازم به ذکر است که دانشگاه شهرکرد در سال ۱۳۹۱ اقدام به پذیرش ۲ دانشجو در گرایش ادبیات معاصر در دوره دکتری نموده است. در سال ۱۳۹۳ هم ۴ دانشجو در پردیس خودگردان این دانشگاه در این گرایش پذیرفته شده‌اند که البته در دفترچه پردیس‌های خودگردان سازمان سنجش اشاره‌ای به آن نشده است. با توجه به تحولات ادبی فراوان دوران معاصر ایجاد گرایش ادبیات معاصر برای دوره کارشناسی ارشد و افزایش ظرفیت آن برای دوره دکتری لازم به نظر می‌رسد.

منابع

- ۱- آزادیان، شهرام، (بهار ۱۳۹۰)، «نکاتی درباره تدوین گرایش برای رشته زبان و ادبیات فارسی»، فصلنامه ادب فارسی، دوره جدید ۱، شماره ۳-۵، شماره پیاپی ۱۹۲، ص ۳۱۷-۳۰۹.
- ۲- اطلاعیه اصلاحیه دفترچه راهنما و تمدید مهلت انتخاب رشته آزمون ورودی تحصیلات تکمیلی (کارشناسی ارشد) سال ۱۳۹۳، روابط عمومی سازمان سنجش آموزش کشور.
- ۳- دفترچه راهنمای ثبت نام و انتخاب رشته برای پذیرش دانشجو صرفاً بر اساس سوابق تحصیلی در دانشگاه پیام نور و مؤسسات آموزش عالی غیر دولتی - غیرانتفاعی (مرداد ماه سال ۱۳۹۳)، سازمان سنجش کشور، وزارت علوم تحقیقات و فناوری.
- ۴- راهنمای انتخاب رشته‌های تحصیلی آزمون سراسری ۱۳۹۳، دفترچه شماره ۲، گروه آزمایشی: علوم انسانی، سازمان سنجش کشور، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری.
- ۵- راهنمای انتخاب رشته‌های تحصیلی آزمون ورودی تحصیلات تکمیلی، دوره‌های کارشناسی ارشد ناپیوسته داخل، سال ۱۳۹۳، دفترچه شماره ۲، سازمان سنجش آموزش کشور، وزارت علوم تحقیقات و فناوری.

۶- راهنمای انتخاب رشته‌های تحصیلی آزمون ورودی دوره دکتری Ph.D (نیمه متمرکز)، دفترچه شماره ۲، سال ۱۳۹۳، سازمان سنجش آموزش کشور، وزارت علوم تحقیقات و فناوری.

۷- راهنمای ثبت‌نام و شرکت در آزمون متمرکز پذیرش دانشجو در دوره‌های مجازی (ویژه شاغلین) و پردیس‌های خودگردان دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی در مقطع تحصیلات تکمیلی (کارشناسی ارشد ناپیوسته داخل)، مهرماه ۱۳۹۳، سازمان سنجش آموزش کشور، وزارت علوم تحقیقات و فناوری.

۸- راهنمای ثبت‌نام و شرکت در آزمون نیمه متمرکز پذیرش دوره پردیس‌های خودگردان دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی در مقطع دکتری Ph.D، مهرماه سال ۱۳۹۳، سازمان سنجش آموزش کشور، وزارت علوم تحقیقات و فناوری.

۹- زمانیان، خدیجه، (۱۳۸۳/۳/۲۳)، «بررسی گرایشی شدن رشته ادبیات فارسی در گفت و گو با استادان دانشگاه، جای رشته ادبیات داستانی در دانشکده‌های ادبیات خالیست»، قدس، بی ص.

۱۰- غلامحسین‌زاده، غلامحسین، (۱۳۹۱)، «ضرورت تأسیس گرایش‌های بین‌رشته‌ای در رشته زبان و ادبیات فارسی»، پژوهش و نگارش کتب دانشگاهی، شماره ۲۶، پاییز ۱۳۹۱، ص ۸۱-۹۸.

۱۱- <http://aryaadib.blogfa.com/post-247.aspx> (۱۳۹۳/۱۱/۲۳)

توضیح: آنگونه که از متن مصاحبه‌ها استنباط می‌شود مربوط به سمینار «بایدها و نبایدها در رشته زبان و ادبیات فارسی» که قرار بوده در پانزدهم اسفند ۱۳۸۶ در دانشگاه علامه طباطبائی برگزار گردد می‌باشد. همچنین منبع اصلی این مطلب Parsnews.com عنوان شده است.

۱۲- <http://www.farsnews.com/newstext.php?nn=8806010460> (۱۳۹۳/۱۱/۲۳)

توضیح: تاریخ این خبر ۱۳۸۸/۶/۱ است.

۱۳- <http://hamshahrionline.ir/details/136249> (۱۳۹۳/۱۱/۲۳) توضیح: تاریخ این خبر ۱۳۹۰/۳/۷ است.

۱۴- (۱۳۹۳/۱۱/۲۳)

<http://www.hasanli.ir/far/handler.aspx?detail=458>

توضیح: این مطلب برگرفته از مقاله «ضرورت کاربردی شدن برنامه‌های رشته ادبیات فارسی» است که در (مجموعه مقالات ششمین مجمع بین‌المللی استادان زبان و ادبیات فارسی، به کوشش دکتر عباسعلی وفایی، میراثبان، ۱۳۸۸) به چاپ رسیده است می‌باشد که از تارنمای شخصی آقای دکتر حسن‌لی برداشته شده است.

۱۵- <http://isna.ir/fa/news/91082113101> (۱۳۹۳/۱۱/۲۳) توضیح: تاریخ این خبر ۱۳۹۱/۸/۲۱ است.

۱۶- <http://literature.ut.ac.ir/history> (۱۳۹۳/۱۱/۲۳) (تاریخچه دانشکده ادبیات)

۱۷- <http://literature.ut.ac.ir/persian-lan> (۱۳۹۳/۱۱/۲۳) (گروه زبان ادبیات فارسی)

۱۸- <http://www.persianacademy.ir/fa/Y111091.aspx> (۱۳۹۳/۱۱/۲۳)

توضیح: آخرین به روز رسانی این صفحه در تاریخ ۱۳۹۱/۱۰/۱۱ انجام شده است.

۱۹- www.sanjesh.org (۱۳۹۳/۱۱/۲۰)

توضیح: از تارنمای سازمان سنجش و آموزش کشور جهت دریافت دفترچه‌های انتخاب رشته استفاده شده است.